

נתינת חיטין לפני הציפורים בשבת שירה

"מגן אברהם" (שו"ע או"ח שכד ז) כתב: "יש נוהגין לתת חטין בשבת שירה לפני העופות, ואינו נכון שהרי אין מזונתן עליך", והביאו "משנה ברורה" שם (סי"ק לא). "שמירת שבת כהלכתה" (כז כא) כתב: "מותר ליתן בשבת מזונות לפני הבהמה והעופות שמזונותיהם עליו... כשאין מזונותיהם על האדם, אסור להאכילם, אפילו אין כוונתו אלא כדי להנות את בריותיו של הקב"ה. ולפי זה לא יפה עושים אלה שמפזרים גרגרי חטים או שיירי פשטידה לצפורים בשבת שירה (פרשת בשלח)". הרב יהודה דב זינגר, בספר "זיו המנהגים" (עמ' רסח), כתב בשם היעבי"ץ שהוא מנהג שטות ואסור. בדברינו ננסה ליישב מנהג זה.

טעם המנהג

בעל "תורה שלמה" (פרשת בשלח, אות קמג), על הפסוק "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו" (שמי טז כז), כתב כך: "ראית בס' המטעמים ערך שבת אות ב': טעם למנהג שבשבת שירה מפזרים לפני העופות ריפות משום דאיתא בילקוט על הפסוק 'ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו', וקשה, דהיה לו לכתוב ולא היה, כי לא היה מעולם? אך לפי שדתן ואבירם יצאו בליל שבת מחוץ למחנה ופיזרו שם מן המן שבידיהם על פני המדבר כדי לעשות דבריו של משה פלסתר, שאמר שביום השביעי לא יהיה בו, ואמרו אל העם צאו וראו שנמצא על פני השדה, ועל כן יצאו מן העם ללקוט, וחיפשו ולא מצאו, מפני שהעופות אכלום מקודם שבאו, ועל כן צריך ליתן שכרם לזכר זה, ובשבת שירה קורין פרשת המן". דברים אלה מובאים בספר "טעמי המנהגים" (ליקוטים, אות צח, עמ' תקלא) וב"ספר התודעה" (חודש שבט, עמ' ריא). ויעויין ב"שערים מצוינים בהלכה" (סי' פז בהערות סי"ק ח), שהביא כך בשם נימוקי או"ח, שכך מקובל מהגה"ק מהרמ"מ מרימנוב ועוד קדושי עליון.

בי"ערוך השולחן" (שכד ג) מובא טעם נוסף וז"ל: "...דמרגלא בפי ההמון שהעופות אמרו שירה על הים ולכן אנו מחזיקין להם טובה...", עיי"ש. בספר "טעמי המנהגים" (שם, אות צז) מובא בשם "חתם סופר" טעם אחר, וז"ל שם: "טעם למנהג ישראל שנוהגים לזרוק בשבת שירה מזונות לצפורים ועופות, ע"ד הפסוק 'למען יראו את הלחם וכו'', היינו למען ידעו ויראו הדורות איך אשר בוטחים בישועתו יתברך בלב שלם הוא ממציא מזון להם כאשר המציא לישראל במדבר. ונדע מאמר חז"ל שישראל נמשלו לציפור, ועתה בעונינו חרב ביהמ"ק ונגנזה צלוחית המן, לכך נהגו שבשבת שירה אשר שם נאמר פרשת המן זורקים מזונות לצפורים להורות אם ישראל, הנמשלים לציפור, יפנו את עצמם מעסקיהם ויעסקו בתורה ומצוות אז ימציא השם יתברך להם מזונות בלי עמל ויגיעה וירד להם המן מלמעלה כאשר הציפורים מוצאים מזונותיהם נזרקים למעלה על גגותיהם". ועיין שם אות צט בטעם נוסף, וכן מובא טעם נוסף ב"ספר התודעה", עיי"ש.

איסור נתינת מזונות לבעלי-חיים שאינן מזונותם עליו

בי"שולחן ערוך" (או"ח שכד יא) נכתב כך: "אין נותנים מים ולא מזונות לפני ציפורים ולא לפני יוני שובך עליה ולא לפני חזיר אבל נותנים לפני אווזין ותרנגולים ויוני בייתות וכן לפני כלב שמזונותיו עליך".

מקור דבריו הוא המשנה והגמ' במסכת שבת, (קנה ע"ב). וז"ל המשנה: "...אבל מלעיטין ומלקטיין לתרנגולין... ואין נותנין מים לפני ציפורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולין ולפני יוני הרדיסיות". ובגמ' שם נאמר: "...אמר רב יהודה לעולם מהלקטיין דספי ליה בידים, מלקיטיין דשדי ליה קמייהו, ודקא קשיא לך יוני שובך ויוני עליה למישדא קמייהו נמי לא, הני מזונותן עליך והני אין מזונותן עליך, כדתניא, נותנין מזונות לפני כלב ואין נותנין מזונות לפני חזיר, ומה הפרש בין זה לזה, זה מזונותיו עליך וזה אין מזונותיו עליך", ע"ש.

טעם האיסור לתת מזונות לבעלי-חיים שאינן מזונותם עליך הוא משום טרחא שלא לצורך, עיין בי"משנה ברורה" (שכד כט). לפי זה, לכאורה צדקו האוסרים לתת מזון לציפורים בשבת שירה, שהרי אין מזונותן עליו, וכפי שהבאנו לעיל.

יישוב המנהג בספרי האחרונים

בי"ערוך השולחן" (שכד ג) נכתב כך: "יש מתרעמים על מה שהמנהג בשבת שירה לזרוק חטין לפני העופות והרי אין מזונותן עליך (מג"א א שם), אבל נ"ל דמנהג ישראל תורה שהרי אין אנו טורחים בשבילם אלא בשבילנו, דמרגלא בפי ההמון שהעופות אמרו שירה על הים ולכן אנו מחזיקין להם טובה וא"כ הכוונה כדי לזכור שמחת שירת הים ולית לן בה, ויש מי שכתב כיון דכונתינו לשם מצוה מותר (ת"ש)".

בעל ספר "כף החיים" (שכד מז) הביא את דברי ה"תוספת שבת" וז"ל: "...ואפשר דכיון דשנהגו כן לשם מצוה דמרגלא בפומייהו שהעופות אמרו שירה בים לכן אין להקפיד בכך. וכן גם בי"שערים מצוינים בהלכה" (פז, ח) בשם "תוספת שבת" ו"דעת תורה" שכתבו לקיים המנהג דעושיין כן לשם מצוה, כמובא לעיל, והביאם גם "שמירת שבת כהלכתה" בפרק כז (בהערות אות סח).

ונראה לי ליישב המנהג באופן שונה, ע"פ דברי שו"ע שהבאנו לעיל, שנותנין מזונות לפני כלב, שמזונותיו עליך.

נתינת מזונות לפני כלב אפילו אין מזונותיו עליו

כתב "מגן אברהם" (שכד ז): "לפני כלב — משמע בגמ' אפי' כלב שאינו מגדלו בביתו מותר, דמצוה ליתן לו מזונות, ועיין סי' ש"ח ססכ"ט".

וכך ביאר שם "מחצית השקל" את דבריו: "משמע בגמ' דאיתא סוף שבת [קנה ע"ב] יודע צדיק דין דלים, יודע הקב"ה — צדיקו של עולם, דין דלים, זה כלב שמזונותיו

מועטים, לכן הטביע טבעו שישהה מלעכל מזונו ג' ימים וג' לילות, ואי תו התם ש"מ אורח ארעא ליתן חתיכה קטנה של בשר אורך משך אוון לכלב, ופרשיי ז"ל ש"מ מדקאמר שהקפיד הקב"ה על מזונותיו עכ"ל, אם כן גם לכלב של אחרים מצוה... ועיין סי' ש"ח ססכ"ט ר"ל דמשם מוכח דאפילו לפני כלב של אחר מותר ליתן בשבת, שכתב שם רמ"א ולפי"ז מותר לטלטל עצמות כו' אם ראויים לכלבים דהא כלבים מצויים, עכ"ל. וע"כ אין הכוונה דהא כלבים מצויים לכא"פ, דהא זה ליתא, אע"כ ר"ל מצויים בעיר, וא"א דאסור ליתן לפני כלב של אחרים למה יהיה מותר לטלטל, הא לגבי בע"ה אין ראויים לכלום דהא הוא ל"ל כלבים, ובמוקצה הכל הולך אחר דעת בע"ה וכמ"ש לעיל סי"ס ש"ח, אע"כ דמותר ליתן מזונות לפני כלב של אחרים, אם כן אפי' ל"ל כלבים חזיין ליה וא"ש".

וכן כתב "משנה ברורה" (שכד לא): "לפני כלב — ואפילו כלב שאינו מגדלו בביתו מותר, דמצוה קצת ג"כ ליתן לו מזונות כמו שאחז"ל שחס הקב"ה עליו לפי שמזונותיו מועטין ומשהה אכילתו במעיו שלא יתעכל ג' ימים".

ב"מחצית השקל" שם מובא שהקשו על דברי "מגן אברהם", "דהאמרין שם [שבת קנה ע"ב] וה"מ בדברא אבל במתא לא משום דלמא אתי למיסרך אבתרי ויפסיד לו בביתו, ובשבת ע"כ מיירי במתא ע"ש".

א"כ, לכאורה, ההיתר לתת בשבת מזונות לכלב אף שאינו שלו אינו יכול להסתמך על דברי הגמ' שם, שכן מסקנת הגמ' היא שבעיר אין לחוס עליו ולתת לו מזונות, שמא יימשך הכלב אחריו ויפסיד לו בביתו.

מקור להיתר נתינת מזונות לכלב ויישוב מנהג נתינת החיטים לציפורים

נראה לי שהמקור להיתר לתת מזונות לכלב אף שאין מזונותיו עליו אינו דברי הגמ' במסכת שבת, שכן לכאורה בעיר אינו שייך טעם הגמ' שם, כפי שהבאנו לעיל. ועוד, דברי הגמרא שם הם רק אורח ארעא, ולא חובה או מצוה ממש (ועיין "מחצית השקל" שם שהעיר על לשון "מגן אברהם", שכתב שזו מצוה, הרי מהגמ' משמע שזו רק מידת דרך ארץ). נראה אפוא שהמקור לדברי השו"ע לגבי כלב הוא דברי המכילתא בפרשת משפטים, וטעם המכילתא הוא שנתנת מזונות לכלב היא מעין חיוב בכל מקרה. במכילתא (פרשת משפטים, פרשה כ), על הפסוק "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו" (שמי' כב ל), נאמר כך: "הא מה ת"ל לכלב תשליכון אותו [=כיוון שטרפה מותר בהנאה ואין הכרח לתתה דווקא לכלב, אלא אפשר ליהנות ממנה בכל דרך שהיא], ללמדך שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, שנאמר 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו' [שמי' יא ז], אמר הקב"ה תנו לו שכרו".

לכן נפסק בשו"ע, שלכלב, אעפ"י שאינו שלו — כמבואר במג"א, וכדמוכח מדברי הרמ"א (סי' ש"ח), כמו שביאר "מחצית השקל" — מותר ליתן מזונות בשבת, ואפילו בעיר (אף שמצד דרך ארץ בלבד לא היה צריך לתת לו מזונות בעיר, שמא ייסרך אחריו ויפסיד לו בביתו), שכן יש לנו מעין חובה מיוחדת לכלבים, על כך שלא חרצו לשונם לבני ישראל, ואנו מצווים לתת להם את שכרם. לכן הדגישה התורה לתת את הטרפה דווקא לכלב. לכן כלב, אף שאינו שלו, מותר לתת לו מזונות בשבת, שכן אותה חובה מוסרית שלנו לתת לכלב את שכרו הופכת כל כלב לבעל חיים שמזונותיו עליך.

הוא הדבר גם לגבי נתינת חיטין לציפורים בשבת שירה. אף לגבי הציפורים, נתינת המאכל לפניהן בשבת זו היא שכר על כך שהן אכלו את המן שפיזרו דתן ואבירים על פני השדה, כמובא לעיל. וכמו שלגבי כלב נתינת המזונות לפניו בתור שכר על מעשה שהיה היא בכלל "מזונותיו עליך", כך גם לגבי הציפורים, נתינת החיטים לפניהן בשבת "שירה" נעשית כהכרת תודה על מעשה שעשו, וכיוון שאנו נותנים להן מאכל כשכר על מעשיהן, הן נחשבות בשבת זו כבעל חיים שמזונותיו עליך. בזה נתיישב מנהגם של ישראל לתת חיטין בשבת שירה (שקורין בה פרשת המן) לציפורים.

"ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר ה' צבאות" (חגי ב)